

İctimai elmlər

UOT 930.85

R.Ə.Abbasova

Azərbaycan Dillər Universiteti
reyhanabbasova1967@gmail.com

2003-2023-CÜ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAF XÜSUSİYYƏTLƏRİ

<https://doi.org/10.30546/170899876.73.02.2025.031>

Açar sözlər: *Azərbaycan mədəniyyəti, musiqi, kino, xalça, sənətkarlıq, muğam, kəlağayı, “İslam mədəniyyətinin paytaxtı”, “Bəşəriyyətin mədəni irs siyahısı”, “Xarıbülbül Festivalı”*

Azərbaycan xalqı özünün tarixi, zəngin ədəbiyyatı, incəsənəti və musiqi mədəniyyəti, maddi mədəniyyət abidələri ilə daim diqqət mərkəzində olan, həmçinin dünya mədəni irsinə mühüm töhfələr verən ən qədim xalqlardan biridir. Xalqımızın bədii təfəkkür və zəngin yaradıcılıq irsinin inkişafına ölkənin gözəl təbiəti və iqlimi, həmçinin təbii sərvətlərinin zənginliyi də mühüm təsir göstərmişdir. Sənət növlərinin və nümunələrinin müxtəlifliyi özünün tarixən mürəkkəb inkişaf yolu keçməsinə baxmayaraq, hər biri birlikdə vəhdət halında Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti haqqında dolğun təsəvvür yaratmağa imkan verir. Təkcə azərbaycanlıların deyil, dünya xalqlarının da fəxr etdiyi Azərbaycan mədəniyyət nümunələri beynəlxalq təşkilatların “Qorunan irs” siyahılarını bəzəyir.

Məqalədə müstəqillik illərində inkişafının ən çiçəklənən dövrünü yaşayan (2003-2023-cü illər) Azərbaycan mədəniyyəti müxtəlif kontekstlərdən müzakirə müstəvisinə çıxarılmışdır.

Р.А.Аббасова

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ В 2003-2023 ГГ.

Ключевые слова: *Азербайджанская культура, музыка, кино, ковры, ремесла, мугам, келагаи, «Столица исламской культуры», «Список культурного наследия человечества», «Фестиваль Харибюльбюль»*

Азербайджанский народ является одним из древнейших народов, который своей историей, богатой литературой, художественной и музыкальной культурой, материальными памятниками культуры всегда находится в центре внимания, а также вносит важный вклад в мировое культурное наследие. Прекрасная природа и климат страны, а также

богатство ее природных ресурсов оказали важное влияние на развитие художественной мысли и богатого творческого наследия нашего народа. Разнообразие видов и образцов искусства, несмотря на его исторически сложный путь развития, позволяет нам создать полную картину азербайджанской культуры и искусства в единстве образцов азербайджанской культуры, которыми гордятся не только азербайджанцы, но и народы мира, украшают списки «Охраняемого наследия» международных организаций.

В статье культура Азербайджана, пережившая наиболее благополучный период своего развития в годы независимости (2003-2023 гг.), выведена на уровень обсуждения в разных контекстах.

R.A.Abbasova

DEVELOPMENT FEATURES OF AZERBAIJAN CULTURE IN 2003-2023

Keywords: *Azerbaijani culture, music, cinema, carpets, handicrafts, mugham, kalaghayi, "Capital of Islamic culture", "List of cultural heritage of mankind", "Kharibulbul Festival"*

The people of Azerbaijan are one of the oldest peoples who are always in the center of attention with their history, rich literature, art and music culture, material cultural monuments, and also make important contributions to the world cultural heritage. The beautiful nature and climate of the country, as well as the richness of its natural resources, had an important impact on the development of the artistic thinking and rich creative heritage of our people. The diversity of art types and examples, despite its historically complex development path, allows us to create a complete picture of Azerbaijani culture and art in unity. Azerbaijani cultural examples, which are proud not only of Azerbaijanis, but also of the peoples of the world, adorn the "Protected Heritage" lists of international organizations.

In the article, the culture of Azerbaijan, which experienced the most prosperous period of its development during the years of independence (2003-2023), was brought to the level of discussion from different contexts.

Əsas hissə

2003-2023-cü illər ərzində Azərbaycan dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsi, davamlı islahatların həyata keçirilməsi və eləcə də dövlətçilik tarixinin çox şərəfli bir dövrünü yaşayır. Qeyd etmək lazımdır ki, qazanılmış sosial, iqtisadi, mədəni uğurlar Ulu Öndər Heydər Əliyevin ölməz ideyalarından güc alır. Hakimiyyətdə olduğu bütün zamanlarda xalqımızın mədəni inkişafını həmişə diqqətdə saxlayan Ulu öndər yaxşı bilirdi ki, milli dövlətçilik ənənələrinin və dəyərlərinin əsasını sağlam dayaqlara söykənən mədəniyyət təşkil edir. Bu illər ərzində qazanılmış nailiyyətlər siyahısında Azərbaycan mədəniyyətinin çoxaspektli inkişafı, milli mədəniyyətimizin dünya mədəniyyətinə inteqrasiya prosesinin

güclənməsi prosesi diqqətdən yayınmır. Ulu Öndər Heydər Əliyevin dediyi bir kəlam zamanla öz məntiqi təsdiqini tapdı: “Xalq bir çox xüsusiyyətləri ilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir, bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, ən böyüyü mədəniyyətdir”. Mədəniyyət sahəsində dövlət qayğısı hələ 2000-ci ilin avqust ayında Mədəniyyət Nazirliyinin nəzdində yaradılmış “Mədəniyyət siyasəti” şöbəsinin təsis edilməsi ilə milli mədəniyyətin nəzəri əsaslarının işlənilib hazırlanmasını həyata keçirdi. Beləliklə, mədəniyyət siyasəti şöbəsinin yaradılması ilə beynəlxalq təşkilatlarla fəal əməkdaşlığın qurulması, mədəni quruculuq proseslərinin inkişafında xarici ölkələrin təcrübələrinin öyrənilərək tətbiq edilməsi şöbənin işinin əsasını təşkil edirdi.

Qeyd edək ki, Mədəniyyət Nazirliyinin 2001-ci ilin sonlarında növbəti 5 il üçün “Azərbaycan mədəniyyətinin dövlət inkişaf proqramı”nı işləyib hazırlaması mədəniyyət siyasəti üzrə baş tutan mühüm proses idi. Azərbaycan Respublikasında ilk dəfə olaraq Rəssamlıq Akademiyasının (2000) açılması təkcə ölkəmizin mədəni həyatında deyil, bütövlükdə xalqın mədəniyyət anlayışının inkişafına təkan verən çox mühüm addımlardan biri idi. Yeni mədəniyyət siyasətinə uyğun olaraq dövlət tərəfindən çoxsaylı və mühüm əhəmiyyətli işlərin görülməsi 2003-cü ildən sonra Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin əsası Ulu Öndər tərəfindən qoyulmuş mədəniyyət sahəsindəki mühüm islahatların həyata keçirilməsinin məntiqi davamı idi. Bu dövrdə əsas məsələlərdən biri mədəniyyət siyasətinin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün hüquqi cəhətdən mükəmməl və dünya standartlarına uyğun, eyni zamanda milli xüsusiyyətləri nəzərə alan qanun layihələrinin hazırlanması idi. Belə ki, “Mədəniyyət haqqında”, “Turizm haqqında”, “Nəşriyyat işi haqqında”, “Muzeylər haqqında”, “Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında”, “Arxiv fondu haqqında”, “Memarlıq fəaliyyəti haqqında” qanunlar qəbul edilmişdir ki, ümumilikdə 21 qanun ölkə prezidenti tərəfindən təsdiq olunmuşdur. Azərbaycan dövlətinin mədəniyyət sahəsindəki siyasəti təkcə ölkə daxili qanunların qəbul edilməsi ilə deyil, həmçinin, bir sıra beynəlxalq konvensiyalara, “Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması haqqında”, “Arxeoloji irsin qorunması haqqında”, “Silahlı münaqişələr zamanı mədəni dəyərlərin qorunması haqqında” konvensiyalara qoşulmaqla həyata keçirir. Azərbaycan Respublikası 2006-cı ildən bəri BMT, MDB, GUAM, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, Avropa İttifaqı, İslam Konfransı Təşkilatı, UNESCO, Dünya Turizm Təşkilatı, TÜRKSÖY, İSESCO və digər beynəlxalq qurumlarla aparılan əməkdaşlıq prosesləri Azərbaycan mədəniyyətinin dünyada təbliği üçün mühüm şərait yaradır, eyni zamanda dünya mədəni irsinin respublikamızda təbliği və öyrənilməsi sahəsində genişmiqyaslı proqramlar həyata keçirilir. Azərbaycan

Respublikası tarixən çoxmillətli unikal cəmiyyət olduğu üçün multimədəniyyətli irsin qorunub-saxlanması ölkəmizdə aparılan mədəniyyət siyasətinin mühüm prioritetlərindəndir.

Müstəqillik illərindən Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi mədəniyyət siyasəti xalqımızın milli dəyərlərini qorumaq və təbliğ etmək məqsədilə hər zaman xüsusi diqqət və qayğı ilə əhatə olunmuşdur. Belə ki, 2003-2023-cü illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına bu sahəsində əsaslı islahatların aparılması əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. 2003-cü ildən özünün yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyan Azərbaycan mədəniyyəti bütün sahələrdə olduğu kimi, nəzərəcarpacaq inkişaf meyilləri və prosesləri ilə müşayiət olundu. Milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, zəngin mədəniyyətimizin ölkə hüdudlarından kənarda təbliği, eyni zamanda tarixi abidələrin bərpası istiqamətində mühüm layihələr həyata keçirilməyə başladı. Azərbaycan Respublikasında mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və vəzifələri 2012-ci il 21 dekabr tarixində qəbul edilmiş “Mədəniyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”na əsasən tənzimlənir.

Mədəniyyətin bütün sahələrində, o cümlədən kitabxana-informasiya (2008-2013), kinematoqrafiya (2008-2018) və teatr (2009-2019), eləcə də maddi mədəniyyət abidələrinin bərpası və qorunması üzrə (2014-2020) müxtəlif illərdə həyata keçirilən dövlət proqramları Azərbaycan mədəniyyətinin bütün sahələrinin çiçəklənmə dövrünü yaşamasına səbəb olmuşdur.

Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına təsir göstərən mühüm amillərdən biri də dünya ölkələri ilə mədəni əlaqələrin daha da genişlənməsi idi. Belə ki, Avropa ölkələrində “Azərbaycan mədəniyyəti günləri”nin keçirilməsi Azərbaycanın zəngin mədəniyyətinin təbliğində və dünyaya tanıtılmasında əhəmiyyətli proseslərdən biri idi. 2009-cu ildə İsveçrədə keçirilmiş 100 günlük mədəni tədbirlər silsiləsi Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğinə həsr olunmuş mədəni tədbirlər silsiləsinin mühüm bir hissəsi idi. Şərq və Qərb sivilizasiyalarının qovşağında yerləşən Azərbaycan 2009-cu ildə Bakının “İslam mədəniyyətinin paytaxtı” elan edilməsi proqramı çərçivəsində təşkil edilən çoxsaylı mədəni tədbirlər dünya mədəniyyətinə integrasiyanın yeni bir başlanğıc mərhələsi idi. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği istiqamətində həyata keçirilən mühüm proseslər 2009-cu il 11 noyabrda Bakı şəhərində keçirilən “Sivilizasiyalararası dialoq: Azərbaycandan baxış” mövzusunda beynəlxalq konfransın keçirilməsi mədəni inkişaf prosesinin əhəmiyyətli davamı idi. Dünyanın 41 ölkəsindən və 3 beynəlxalq təşkilatından 200-dək elm xadiminin iştirak etdiyi konfrans həm mədəniyyətlərarası, həm də dinlərarası dialoqun təməli və eyni zamanda dini və mədəni müxtəlifliyin

qorunması sahəsində Azərbaycan təcrübəsinin təbliği idi. Heç təsadüfi deyil ki, məhz bu səbəblərə görə 2016-cı il ölkəmizdə “Multikulturalizm” ili elan olunub. 2003-2023-cü illər ərzində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı öz dinamikliyi, yadda qalan uğurları ilə mədəniyyət tarixində öz əksini tapır. Xüsusi qeyd etmək lazımdır, ki bu illər ərzində mədəniyyət sahəsinin inkişafı üçün prezident İlham Əliyev tərəfindən 500-dən çox fərman və sərəncam imzalanaraq mədəniyyət siyasətinin hüquqi bazasını möhkəmləndirmişdir. 147 ildən çox tarixi və ənənələri olan Azərbaycan teatrının inkişafında mühüm rol oynayan “Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında” qanunun (2016) qəbul edilməsi eyni zamanda “Azərbaycan teatr sənətinin inkişaf etdirilməsi haqqında” (2007) sərəncamların verilməsi teatr sahəsində mühüm inkişafa nail oldu. Bu inkişaf təkcə teatr binalarının abadlaşdırılması ilə deyil, həmçinin tamaşaçı maraqlarının qorunması baxımından bir çox məsələlərin həyata keçirilməsinə təkan verdi. “Azərbaycan teatrı 2009-2019-cu illərdə” dövlət proqramının təsdiq edilməsi (2009) isə zəngin bədii irsə və yaradıcılıq ənənələrinə malik olan Azərbaycan teatrının dünya mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəlmişdir. Azərbaycan kino sahəsinin inkişaf etdirilməsi və bu sahənin fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun səviyyədə qurulması üçün “Azərbaycan kinosunun 2008-2018-ci illər üzrə inkişafına dair Dövlət Proqramı” mühüm əhəmiyyətli sənəd idi.

“Azərbaycanda muzey işinin yaxşılaşdırılması haqqında” (2007) və “Azərbaycan regionlarında fəaliyyət göstərən muzeylərin müasir standartlara uyğun təmirinə, yeni avadanlıq və zəruri eksponatlarla təchizatına dair xüsusi tədbirlər planı”nın (2009) həyata keçirilməsi Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğində mühüm sektorlardan biri olan muzey sektorunun müasir standartlara uyğun təmiri, maddi texniki bazasının gücləndirilməsi, ekspozisiyaların zənginləşdirilməsi ilə müşayiət olundu. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2012-ci ildə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasına uyğun olaraq 2013-cü ildə “Daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinin bərpa, qorunması, tarix və mədəniyyət qoruqlarının təkmilləşdirilməsi və inkişafına dair 2014-2020-ci illər üzrə Dövlət Proqramı”nın qəbul edilməsi mədəniyyət sahəsində aparılan mühüm islahatların davamı idi.

Dünya musiqi mədəniyyəti xəzinəsini təkrarolunmaz və ecəzkar incilərlə zənginləşdirən çoxəsrlik Azərbaycan musiqisi müasir dövrdə də yüksək bədii-ruhani, eləcə də estetik zövqün inikası olaraq sevilir və inkişaf edir. Azərbaycan milli musiqi sənətində xalq mahnılarının, milli rəqslərin, aşiq yaradıcılığının özünəməxsus payı olmasına baxmayaraq, milli musiqimizin təməli muğamlarımızdır. Elə məhz buna görə də BMT-nin ixtisaslaşmış təşkilatı UNESCO tərəfindən 2003-cü ildə Azərbaycan

muğamı “Bəşəriyyətin mədəni irs siyahısı”na daxil edilmişdir. Heydər Əliyev Fondu tərəfindən muğam sənətinin tədqiqi və muğam ifaçılarının səs yazıları irsinin qorunması üçün hazırlanmış “Azərbaycan muğamı” dərsliyi, “Qarabağ sülalələri”, “Muğam ensiklopediyası”, CD-DVD albomları və muğam sənətinə dair zəngin materialları özündə əks etdirən nəşrlər əvəzsizdir ki, bunların hamısı müasir dövrdə muğam sənətinin tədqiqini ehtiva edir [1].

Bildiyimiz kimi, Azərbaycanın bir sıra maddi və qeyri-maddi irs nümunələri UNESCO-nun müvafiq siyahılarında yer alıb “İçərişəhər, Qız qalası və Şirvanşahlar saray kompleksi”, “Şəki Xan sarayı”, “Qobustan Qaya Sənəti Mədəni Landşaftı” UNESCO-nun ümumdünya mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir. Xalqımızın qeyri-maddi mədəni irsinin 13 nümunəsi isə qurumun Qeyri-Maddi-Mədəni irs siyahısına salınmışdır. Azərbaycan xalqının tarix boyu yaratdığı və inkişaf etdirdiyi mədəni irs nümunələrinin UNESCO-nun müvafiq siyahılarına salınaraq beynəlxalq ictimaiyyətə təqdim olunması, dünya mədəniyyətinin mühüm parçası hesab olunması Azərbaycanın mədəni-dini abidələrinin qorunması prosesinin məntiqi nəticəsidir.

Bununla yanaşı, UNESCO-nun “Bəşəriyyətin mədəni irs siyahısı”na Azərbaycandan daxil edilmiş Azərbaycan aşığı sənəti (2009), Novruz Bayramı (2009), Azərbaycan xalça toxuculuğu ənənəvi sənəti (2010), Azərbaycan tar ifaçılıq sənəti (2010), Qarabağ atı ilə oynanılan Çovqan atüstü oyunu (2013), Qadın başörtüsü kəlağayının düzəldilməsi və geyinilməsi ənənəvi incəsənəti və onun simvolizmi (2014), Lahıc misgərlik sənəti (2015), Lavaş bişirmə ənənəsi (2016), Kamança (2017), Dolmanın hazırlanması və paylanması (2017), Yallı xalq qrup rəqsləri (2018) xalqımızın dünya mədəniyyəti silsiləsinə bəxş etdiyi əsrarəngiz və təkrarolunmaz mədəniyyət nümunələridir. Beləliklə, UNESCO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına Azərbaycandan 11 element daxil edilmişdir [3].

Cənubi Qafqazın ən böyük ictimai təşkilatlarından biri olan Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti Mehriban Xanım Əliyevanın 2004-cü il 13 avqust tarixində UNESCO-nun xoşməramlı səfiri seçilməsi Azərbaycan mədəniyyəti tarixində yeni bir səhifə açdı. Ölkə daxilində müxtəlif sahələrdə çoxşaxəli fəaliyyəti ilə rəğbət qazanmış Mehriban Xanım Əliyeva Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına, tarixi, mədəni-dini abidələrin qorunmasına çoxsaylı xalqların yaşadığı Azərbaycan mədəni mühitinin daha da zənginləşdirilməsinə xidmət edən təşəbbüsləri qürurverici proses idi. Mehriban Xanım Əliyevanın milli-mədəni maraqlardan çıxış etməsi onun xalqın sevgisini qazanmasına səbəb olub. Heç təsadüfi deyil ki, Mehriban Xanım Əliyevanın 21 fevral 2017-ci ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti təyin

olunması Respublikamızın müxtəlif təbəqələrini təmsil edən insanların böyük coşqusu ilə qarşılandı.

Mehriban Xanım Əliyeva ümumilikdə Azərbaycan mədəniyyətinin, ənənəvi musiqinin, ədəbiyyatımızın inkişafına verdiyi töhfələrə, musiqi təhsilinin inkişaf etdirilməsinə və dünya mədəniyyətlərinin integrasiyası prosesinə hesablanan xidmətlərinə görə UNESCO-nun “Şifahi ənənələr və musiqi ənənələri” sahəsində xoşməramlı səfir adına layiq görülmüşdür.

Azərbaycanın zəngin tarixi və mədəni irsini dünyada layiqli şəkildə təbliğ edən Heydər Əliyev Fondu milli mədəniyyətimizin qorunması və inkişafı sahəsində irimiqyaslı fəaliyyət göstərir və eyni zamanda bu məsələlərin həyata keçirilməsində UNESCO-nun platformasından geniş istifadə edir. Belə ki, indiyədək UNESCO-nun Baş qərargahında Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə Azərbaycan mədəniyyətini tərənnüm edən bir-sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Görkəmli alim Akademik Yusif Məmmədəliyevin, Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış siması Mircəlal Paşayevin 100 illik yubileylərinin Mehriban Xanım Əliyevanın da iştirakı ilə UNESCO səviyyəsində qeyd edilməsi Azərbaycan mədəni mühiti üçün mühüm hadisədir.

2006-cı il oktyabrın 21-də UNESCO-nun 60 illik yubileyinə həsr olunmuş “Sivilizasiyalararası dialoq” həftəsi çərçivəsində “Azərbaycan mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların qovuşuğunda” adlı Azərbaycan mədəniyyət günləri ilə bağlı tədirin keçirilməsi Azərbaycanın qədim tarixə malik olan mədəniyyətinin təbliği və inkişafı sahəsində mühüm addım idi. “Azərbaycanın gənc istedadları” adlı Azərbaycan Respublikasının 20-ci ildönümünə həsr olunmuş möhtəşəm konsert proqramının təşkil olunması (2011-ci 19 aprel) UNESCO-nun baş qərargahında baş tutması məhz Mehriban Xanım Əliyevanın Azərbaycan mədəniyyətinə böyük qayğısının nəticəsi idi.

Heydər Əliyev Fondu tərəfindən 2008-ci ildə Qala kəndində ilk “Açıq səma altında arxeoloji-etnoqrafik muzey” kompleksinin yaradılması mədəniyyət sahəsində uğurla başa çatdırılan layihələrdəndir. Abşeron yarımadasında iki hektar ərazini əhatə edən bu kompleks e.ə III-II minilliklərdən orta əsrlərə qədərki dövrlərə aid olan qayaüstü rəsmlər, qavadaş, keramika və bəzək əşyaları sərgiləyir. Eləcə də, Qala Muzey Kompleksində silah və pul nümunələrinin, həmçinin qədim yaşayış məkanının konservasiya olunmuş qalıqları nümayiş etdirilir. 2010-cu ildə Qala Muzey Kompleksində keçirilən festivalda dulusçuluq, dəmirçilik və toxuculuq ənənələrini yaşadan sənətkarların əl işləri sərgilənmiş, ziyarətçilərə Azərbaycanın qədim məişət və etnoqrafik ənənələri ilə yaxından tanış olmaq imkanı yaradılmışdır. Azərbaycan mədəniyyətinin mühüm sahəsi olan xalçaçılıq sənətinin inkişafı məhz bu dövrlərdə özünün ən

yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmışdır. Elə həmin ildə UNESCO-nun baş qərargahında Azərbaycan xalçalarının sərgisinin keçirilməsi Azərbaycanın maddi-mədəni nümunələrinin dünyaya tanıtılması prosesinin məntiqi davamı idi.

2013-cü il iyulun 18-də Azərbaycan Respublikasının UNESCO-ya üzv olmasının 20 illiyi ilə əlaqədar UNESCO-nun baş qərargahında baş tutan tədbirdə Azərbaycanın daş sənətinə həsr edilmiş sərginin açılış mərasimi keçirilmişdir. Elə həmin ildə Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə dahi Azərbaycan mütəfəkkiri Seyid Yəhya Bakuviyə həsr olunmuş Beynəlxalq simpozium keçirilmişdir. Simpozium çərçivəsində “Azərbaycan-tolerantlıq məkanı” adlı foto-sərginin təşkil olunması ölkəmizdə dini tolerantlığı əks etdirən nüansların beynəlxalq arenanın diqqətinə çatdırılmasına hesablanmışdır. 2014-cü ilin iyunun 2-də Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə UNESCO-nun baş qərargahında “Əsrlərdən bəri qorunub saxlanan ənənəvi təamlar” adlı zəngin Azərbaycan mətbəxi nümunələrini təbliğ edən mədəniyyət həftəsinin keçirilməsi Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği sahəsində mühüm addımlardan biri idi. Eyni zamanda, Qobustan qayaüstü rəsmlərinin fotosəkillərinin sərgisinin müşayiəti ilə, “Qobustan kölgələri” adlı baletin nümayişi mühüm mədəni hadisə idi. Mehriban xanım Əliyevanın UNESCO çərçivəsində Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği sahəsində gördüyü işlər, həmçinin dünya mədəniyyətinə göstərdiyi qayğı və diqqəti onun gümüş xatirə medalı (2008), Qızıl Motsart medalı (2010) ilə təltif edilmişdir.

Qeyd etməliyik ki, Azərbaycan muğam sənətinin inkişafında mühüm rol oynayan 24 məşhur muğam ustasının ifalarından ibarət olan “Qarabağ xanəndələri” adlı musiqi albomunun hazırlanıb cəmiyyətə təqdim edilməsi (2005) “Azərbaycan muğamları” layihəsi çərçivəsində həyata keçirilən mühüm mədəni hadisə idi. 2009-cu il 20-25 mart tarixlərində Bakıda Beynəlxalq Muğam Mərkəzində “Muğam aləmi” beynəlxalq festivalının keçirilməsi Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin mühüm qollarından olan muğam sənətinin qorunması, təbliği və inkişafı sahəsində mükəmməl mədəni proses idi. Sonrakı illərdə bu lahியənin davamı olaraq “Muğam ensiklopediyası” (2008), həmçinin məşhur bəstəkarlarımıza həsr olunmuş biblioqrafik göstəricilərin nəşri həyata keçirildi. Qədim musiqi sənətimizin nümunələrindən olan muğamlarımıza qayğı Mehriban Xanım Əliyevanın fəaliyyətində xüsusi yer tutmuşdur. Belə ki, onun söyləri nəticəsində muğamlarımızın öyrənilməsi və təbliği məqsədilə bir çox respublika və beynəlxalq səviyyəli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Muğam mərkəzlərinin yaradılması Azərbaycanın qədim musiqi sənətinə diqqət və qayğının təzahürü idi. Prezident İlham Əliyevin 2005-ci il 6 aprel tarixli müvafiq sərəncamına əsasən Bakıda Dənizkənarı milli parkda

Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin inşası mədəniyyətimizə göstərilən dövlət qayğısının təzahürüdür. Ardıcıl olaraq Bakıda fəaliyyət göstərən Muğam mərkəzi ilə yanaşı, Ağdamda, Füzulidə və Ağcabədidə istifadəyə verilən Muğam mərkəzləri Azərbaycan mədəniyyətinin mühüm hissəsi olan Muğam sənətinin inkişafında əvəzolunmaz rol oynamışdır. 2009-cu ildən başlayaraq ölkəmizdə keçirilən Beynəlxalq Muğam Festivalı Azərbaycan Muğam sənətinə diqqəti artırmaqla yanaşı, həm də milli musiqimizin dünyaya tanıtılmasında əhəmiyyətli hadisədir.

Araşdırma apardığımız dövrün ən mühüm mədəni hadisələrindən biri də 2019-cu ildə Azərbaycanın UNESCO-nun Ümumdünya Mədəni İrs Komitəsinin 43-cü sessiyasına ev sahibliyi etməsi idi. Belə ki, elə həmin ildə “Azərbaycanın Xan sarayı ilə birgə Şəkinin tarixi mərkəzi”nin UNESCO-nun Ümumdünya Mədəni İrs Siyahısına daxil edilməsi Azərbaycan mədəniyyətinə verilən mühüm dəyər idi [4].

Mədəniyyət sahəsində həyata keçirilən ən mühüm və qürurverici hadisə isə Azərbaycanın musiqi mədəniyyətinin beşiyi Şuşa şəhərinin işğaldan azad olunması ilə bağlıdır. Prezident İlham Əliyev 2020-ci il 29 oktyabrda “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərində müvəqqəti xüsusi idarənin təşkili haqqında” fərman imzaladı. Həmin fərmana əsasən, Azərbaycanın erməni işğalından azad olunmuş ərazilərində tarixi obyektlərin və mədəniyyət abidələrinin ilkin inventarlaşdırılması məqsədilə monitoring aparıldı. Həyata keçirilən tədbirlər çərçivəsində dövlət qeydiyyatında olan 312 tarix və mədəniyyət abidəsinin monitoringi nəticəsində daha 106 abidənin dövlət qeydiyyatında olmadığı müəyyənləşdirildi. Monitoring həmçinin işğal dövründə Ermənistan Respublikasının mədəniyyət abidələrinə qarşı törətdiyi qanunsuz əməllərinin miqyasını müəyyənləşdirdi. Məlum olmuşdur ki, otuz ilə yaxın Ermənistanın işğalında qalmış ərazilərimizdə məscidlər, mədrəsələr, məbədlər nəinki məhv edilmiş, bir çox hallarda başqa məqsədlər üçün istifadə edilmiş, dağıdılmış və ya yararsız hala salınmışdır. Qeyd etməliyik ki, mədəni irsə qarşı vandal münasibət bütün dünya mədəniyyətinə qarşı bir təhdid, sui-qəsdədir [6].

Prezident İlham Əliyevin 2021-ci il 7 may tarixli sərəncamı ilə Şuşa şəhəri Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edildi. Azərbaycan ordusunun şanlı zəfərindən sonra azad olunmuş ərazilərdə həyata keçirilən mədəni quruculuq işləri geniş vüsət aldı. Tarixi abidələrin hər detalında əvvəlki orijinallığını qoruyub saxlamaq şərti ilə həyata keçirilən bərpa işləri qədim şəhərlərimizin simasının yenidən dirçəlməsinə xidmət edir. 2021-ci il 29 avqustda Heydər Əliyev Fondu tərəfindən həyata keçirilən təmir-bərpa və yenidənqurma işləri çərçivəsində Azərbaycan şairi və ictimai xadim Molla Pənah Vəqifin muzey-məqbərə kompleksinin bərpadan sonra açılış

mərasimi olmuşdur.

Qədim Şuşada “Xarıbülbül Festivalı”nın keçirilməsi, “Vaqif Poeziya günləri”nin təşkil olunması Azərbaycan mədəniyyətinin beşiyi olan Şuşada mədəni həyatın 30 ildən sonra özünə qaytarılmasının başlanğıcı idi [2]. Məlum olduğu kimi, işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə respublika və dünya əhəmiyyətli tarixi, mədəni irs nümunələri, qədim tarixə malik abidələr var. Şuşa qalası, Xudafərin körpüsü, Azıx mağarası, Xudavənd və Gəncəsər monastırları, Qutlu Musa türbəsi dünya mədəniyyətinin əhəmiyyətli abidələrindəndir. Artıq onlardan bir çoxu təmir-bərpa işləri ilə yenidən həyata qaytarılmış, Azərbaycan mədəniyyət korifeylərinin – Bülbülün, Natəvanın, Üzeyir Hacıbəylinin büstlərinin yenidən Şuşaya qaytarılması və Şuşanın Azərbaycan musiqi beşiyi hesab olunmasına səbəb olan bir çox sənətkarlarının (Bülbülün, Sadıqcanın, Mir Möhsün Nəvvabın, Xurşidbanu Natəvanın) ev muzeylərinin bərpasına start verilməsi Şuşanın əzəmətini özünə qaytardı.

Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovun anadan olmasının 110 illik yubileyi münasibətilə Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən 1995-ci ildə təsis edilmiş “Milli Musiqi Günü” hər il ölkəmizdə böyük təntənə ilə qeyd olunur. Torpaqlarımızın erməni işğalından azad edilməsindən sonra “Milli Musiqi Günü”nün Azərbaycanın Mədəniyyət paytaxtı elan edilmiş qədim Şuşa şəhərində qeyd edilməsi isə mədəniyyətimizin erməni vandalizmi üzərində parlaq təntənəsidir.

Vətən Müharibəsində işğaldan azad edilən ərazilərdə Heydər Əliyev Fondunun maddi-mədəni abidələrin bərpası istiqamətində apardığı işlər yüksək intensivliklə davam edir. Mənfur düşmənin işğalı dövründə məhv edilmiş Azərbaycan mədəni irsi yenidən bərpa olunur, tarixi abidələrə yenidən ikinci həyat verilir [5]. Demək olar ki, qədim Şuşa şəhərində və digər ünvanlarda muzeylərin, ev muzeylərinin, musiqi məktəblərinin, kitabxanaların, məscidlərin və başqa mədəni dini-irs obyektlərinin yüksək səviyyədə tamamlama prosesləri baş tutmuşdur [9].

Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, Mehriban Xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə təkcə ölkəmizdə deyil, Azərbaycan hüdudlarından kənarda da mədəniyyət abidələrinin bərpası prosesi həyata keçirilmişdir. Belə ki, buna nümunə olaraq 2-ci Dünya müharibəsi zamanı yanmış və dağıdılmış Berlin Qəsrinin, Vatikanda Roma Katakombalarının bərpası, Romanın Kapitolini muzeyinin “Filosoflar zalı”, həmçinin məşhur Luvr və Versal saraylarının bərpası, Vatikan arxivlərində qorunan orta əsr əlyazmalarının bərpası və sair prosesləri göstərmək olar.

Nəticə

Azərbaycan xalqının tarixi qədər qədim və zəngin mədəniyyəti bütün dövrlərdə özünəməxsus inkişaf mərhələləri keçmişdir ki, buna da bir çox

tarixi və siyasi amillər təsir etmişdir. Müstəqillik illərində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında digər bütün strateji sektorlarda olduğu kimi, milli dil, musiqi, teatr, kino, təhsil və s. dair bir sıra uğurlu sərəncamlar imzalandı. Ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olan bu inkişaf prosesini 2003-cü ildə hakimiyyətə gələn prezident İlham Əliyevin hakimiyyətə gəldiyi vaxtdan digər sahələrdə olduğu kimi, mədəniyyət sahəsində də əsaslı islahatların daha da sürətlənməsi müşayiət olunmaqdadır.

Araşdırma apardığımız tədqiqat mövzusu ilə (2003- 2023-cü illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin inkişaf xüsusiyyətləri) yenidən qurulan mədəniyyət müəssisələrinin, yeni tikilib istifadəyə verilən sənət ocaqlarının, çoxsaylı beynəlxalq və respublika səviyyəli festivalların, yarışmaların, mədəniyyətimizin inkişafında mühüm rolunu oynayan mədəniyyət xadimlərinin dövlət mükafatları ilə təltif edilmələrinin, istedadların müəyyən edilib ölkənin mədəni inkişafına cəlb edilmə proseslərinin sürətləndiyini müəyyənləşdirdik. Eyni zamanda, mədəniyyət sahəsinin inkişafını tənzimləyən dövlət qanunvericiliyi, Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına verdiyi töhfələr, Azərbaycan mədəniyyət nümunələrinin UNESCO səviyyəsində təbliği, işğaldan azad olunan ərazilərdə mədəniyyət abidələrinin və məhv edilmiş mədəni irsin yenidən bərpa məsələlərinə aydınlıq gətirərək, bu qənaətə gəldik ki Azərbaycan dövlətinin uğurlu mədəniyyət siyasətinin inkişaf xüsusiyyətləri onun dünyada sivil bir ölkə kimi tanınmasını təmin edir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Rzayeva B.* Azərbaycan Muğam Mirasının Notasyon Tarihi // *Kültür Araşdırmaları Dergisi, Türkiyə, 2020, (6), s.243-252*
2. *Aliyeva R.* Cultural Heritage of Azerbaijan in the UNESCO World Heritage List // *Journal TURAN-SAM, İstanbul, 2022, 14(53), s.222-227*
3. *Abbasova Z.* SHUSHA-THE PEARL OF AZERBAIJAN // *Oriental Journal of Social Sciences, Uzbekistan Nationality University, Dashkend, 2023, 3(02), s.35-39*
4. *Aghalarova G.* Azerbaijan's cultural diplomacy: at the service of national interests // *Journal MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA, Poland, Varşawa, 2021, 45, pp.28-33*
5. *Dargahov V.S., Mammadov Q.V., Nuriyeva, I.F. & Ahmadov R.I.* Prospects of using the tourism potential of the liberated territories from the point of view of ecotourism // *Journal of Geology, Geography and Geoecology, Dnepropetrovsk, 2023, 32(2), p.224- 232*
6. *Quluzade G.* Damages to Azerbaijani museums a result of wars in 1993-2021 // *Best Journal of Innovation in Science, Research And Development,*

- New York, 2023, 2(8), 1
7. *Mammadova S.* The Year of Shusha. Scientific Collection «InterConf», Riga, Latvia, (131) / 2nd ISPC (Scientific progressive Methods and Tools), 2022 November, pp.6-8
 8. *Mammadov Z.* The national culture of Azerbaijan on UNESCO list of cultural heritage // Journal of Cultural Studies and Art History, Tomsk State University, 2023, (50), pp.308-318
 9. *Mammadzada V.* Albanian Historical And Architectural Monuments Illegally Restored And Falsified During The Occupation Of Nagorno-Karabakh // Scientific Journal of Polonia University, Varshawa, 2022, 52(3), pp.90-95

Redaksiyaya daxil olub 18.01.2025